

การพัฒนาภาวะผู้นำเชิงพุทธในศตวรรษที่ 21^{*}

BUDDHIST LEADERSHIP DEVELOPMENT IN THE 21st CENTURY

พระมหาสำราญ ฐานุตโตโม

Phramaha Samran Thanuttamo

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Corresponding Author Email: joybenyapajoy@gmail.com

บทคัดย่อ

การพัฒนาภาวะผู้นำเป็นกระบวนการที่บุคคลใดบุคคลหนึ่งหรือมากกว่าพยายามใช้อิทธิพลของตนหรือกลุ่มตน กระตุ้น ชี้นำ ผลักดัน ให้บุคคลอื่นหรือกลุ่มบุคคลอื่นมีความเต็มใจและกระตือรือร้นในการทำสิ่งต่าง ๆ ตามต้องการ โดยมีความสำเร็จของกลุ่มหรือองค์การเป็นเป้าหมาย ในพระพุทธศาสนาได้ให้ความสำคัญกับแนวความคิดเรื่องภาวะผู้นำเอาไว้โดยเห็นว่าในสังคมทุกสังคมจะต้องมีบุคคลที่เกิดมาเพื่อทำประโยชน์แก่ผู้อื่นหรือเป็นผู้นำผู้อื่นอยู่เสมอ ซึ่งบุคคลที่มีภาวะผู้นำและเป็นผู้เข้ามาแก้ไขปัญหามหาในทางพระพุทธศาสนาหากพิจารณาจากหลักฐานเชิงคัมภีร์ พบว่า ในอัครคัมภีร์สูตรที่ว่าด้วยกำเนิดและพัฒนาการของโลกและสังคมมนุษย์ได้ระบุว่าเมื่อโลกมนุษย์และสังคมมนุษย์เกิดขึ้นมาแล้วในระยะแรกมนุษย์มีกิเลสและไม่มีศีลธรรมอันเป็นกฎจริยธรรมพื้นฐานของสังคมก็ทำให้เกิดการเอารัดเอาเปรียบกัน ต่อมามนุษย์ก็ได้เริ่มพิจารณาหาบุคคลผู้ที่มีความเหมาะสมเข้ามาเป็นผู้นำเพื่อการแก้ไขปัญหาดังกล่าว ซึ่งให้เห็นว่าภาวะผู้นำเป็นสิ่งที่ปรากฏอยู่ในเนื้อหาพระพุทธศาสนา โดยการพัฒนาภาวะผู้นำในศตวรรษเชิงพุทธในศตวรรษที่ 21 นี้ ผู้นำที่จะสามารถพัฒนาภาวะผู้นำได้อย่างมีประสิทธิภาพนั้น ต้องมีคุณลักษณะดังต่อไปนี้ คือ การรอบรู้ มีอุดมการณ์ เท้าตัน กล้าตัดสินใจ มีวิสัยทัศน์เชิงกลยุทธ์ สร้างทีม ใฝ่บริการ และนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาบูรณาการในการพัฒนาผู้นำ หากผู้นำสามารถพัฒนาตนเองในลักษณะที่กล่าวมาข้างต้นนี้ ย่อมจะสามารถเป็นผู้นำที่มีคุณลักษณะภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ในศตวรรษที่ 21

คำสำคัญ: การพัฒนา; ภาวะผู้นำเชิงพุทธ; ศตวรรษที่ 21

^{*}Received July 13, 2023; Revised July 21, 2023; Accepted July 23, 2023

Abstract

Leadership development is a process that one or more persons try to use influence of their own or their groups for encouraging, guiding and pushing other person or group who had their willingness and enthusiasm to do everything as they want with success of group or organization as their goal. Buddhism places importance on concept of leadership by considering that all societies had persons who were born to serve or to be leaders for others, they should have their leadership and being persons who come to solve all problems. Considering evidence from Buddhist scriptures found in Aggañña Sutta (scripture on the beginning and evolution of world and human society) stated that in the first period that world and human society had been happened already. Human had not any defilement (Kilesa) and morality as a basic ethical rule of the society and causes taking advantage each other. Then human began to search some proper persons for being their leaders and solving such problem. This indicated that leadership had been appeared in Buddhist contents by Buddhist leadership development in the 21 st century. Leaders who will be able to develop their leaderships efficiently shall have following characteristics: - mastery, ideology, up to date, decisiveness, strategic vision, teamwork, service mind and integration of Buddhist principles for leadership development. If leaders can develop themselves as mentioned above, they would be able to be leaders with desirable characteristics in the 21st century.

Keywords: Development; Buddhist Leadership; 21st Century

บทนำ

พระพุทธศาสนามีแนวความคิดเกี่ยวกับภาวะผู้นำจากการแสดงบทบาทผู้นำของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า การเรียนรู้พัฒนาภาวะผู้นำเกิดจากพัฒนาการตั้งแต่ทรงสร้างบารมีเป็นพระโพธิสัตว์จนถึงตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงวางรากฐานพระพุทธศาสนาส่งต่อถึงปัจจุบัน รูปแบบภาวะผู้นำบางครั้งเป็นตำนานชาดก บางรูปแบบเป็นการนำองค์การในปัจจุบัน พร้อมวางระบบการนำที่แตกต่างจากองค์การอื่น ๆ ไม่ให้เกิดการนำโดยยึดตัวบุคคล เลือกนำโดยยึดพระธรรมวินัย ส่งผลให้เกิดกระบวนการพัฒนา

ผู้อำนวยการทางพระพุทธศาสนามาถึงปัจจุบัน เป็นผู้นำเชิงพุทธในศตวรรษที่ 21 ยึดธรรมนำสมาชิกองค์การ พระสาวกไปสู่ทางแห่งการหลุดพ้น

แนวคิดเกี่ยวกับผู้นำในทางพระพุทธศาสนานั้น มีรากฐานมาจากแนวทางในการสร้างสรรค์บุคลากรในองค์กรให้มีบุคลิกลักษณะของความเป็นผู้นำ ด้วยการใช้เทคนิควิธีการซึ่ง คาดหวังถึงผลที่สามารถนำมาใช้ในการจูงใจ ให้บุคคลอื่นประพฤติปฏิบัติตามวัตถุประสงค์ของตนที่ ต้องการ โดยพิจารณาถึงระดับขั้นความต้องการภายในของมนุษย์ พุทธวิธีในการนำและภาวะผู้นำขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงใช้พุทธวิธีนำมวลหมู่สมาชิกองค์การ ด้วยการใช้หลักธรรมและการปฏิบัติพระองค์เป็นต้นแบบ นำพาสมาชิกองค์การไปสู่ทางแห่งความสงบสุข ร่มเย็นวราภฐานองค์การให้มั่นคง

การเป็นผู้นำ จุดเน้น คือ การเปิดโอกาสให้แก่สมาชิกได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการองค์การ ภายหลังทรงมอบให้คณะสงฆ์ดำเนินการปกครองกันเอง ยึดพระธรรมวินัยจัดการกิจการคณะสงฆ์ พระสงฆ์สามารถแสดงภาวะความเป็นผู้นำปฏิบัติตามธรรมวินัยที่ ทรงแสดงไว้ดีแล้ว แสดงการตัดสินใจ สมาชิกสามารถแสดงความคิดเห็นหรือคัดค้านได้โดยอิสระเมื่อตนมีความคิดเห็นอื่นๆ หรือแม้แต่การมีความคิดเห็นที่ไม่ตรงกันก็ตาม กล่าวได้ว่า พระพุทธเจ้าทรงเป็นผู้นำที่ดี มีบุคลิกลักษณะที่ดี มีศีลาจารวัตรงดงาม มีความรู้ความสามารถเป็นเลิศ สามารถเป็นแบบอย่างทางจิตใจแก่พุทธสาวก สาวิกา และการเป็นผู้นำปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ ผู้ปฏิบัติตามสามารถปฏิบัติเห็นจริงตามที่ทรงสั่งสอน ถูกใจถูกธรรม ซึ่งพระองค์เองได้ทรงประพฤติปฏิบัติให้ เห็นได้จริงมาแล้ว พระสงฆ์สาวกสามารถใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาตนเองให้เป็นผู้อำนวยการตามได้อย่างไม่มีข้อสงสัย และเคลือบแคลงใจ (พุนลาภ แก้วแจ่มศรี, 2556)

การพัฒนาภาวะผู้นำอย่างเหมาะสมเท่านั้นสามารถผลักดันให้เกิดผลลัพธ์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้องค์กรที่มีการพัฒนาภาวะผู้นำอย่างเหมาะสมสามารถตอบสนองต่อสภาพการเปลี่ยนแปลงทางได้ดีกว่าองค์กรที่มีการพัฒนาภาวะผู้นำที่ไม่เหมาะสมเพราะไม่สามารถรับมือกับการเปลี่ยนแปลง หากองค์กรมีการพัฒนาภาวะผู้นำอย่างเหมาะสมก็นำผลลัพธ์ที่ดีต่อองค์กร ถ้าหากพัฒนาภาวะผู้นำนั้นไม่เหมาะสมและไม่สามารถพัฒนาผู้นำให้มีประสิทธิภาพอย่างเต็มที่มุ่งหวังได้จริง ทำให้องค์กรเสียเวลาและค่าใช้จ่ายทุ่มเทไปกับการพัฒนาภาวะผู้นำที่ไม่ได้ผล ซึ่งจะพัฒนาภาวะผู้นำให้ได้ผลเป็นเรื่องของการใช้เวลาในการให้ความรู้ภาคทฤษฎีและฝึกฝนในภาคปฏิบัติผ่านสถานการณ์ต่าง ๆ เพื่อบ่มเพาะผู้นำให้เป็นผู้นำที่มีประสิทธิภาพและประสบความสำเร็จในศตวรรษที่ 21 (Allen & Hartman, 2008)

ความสำคัญของการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงพุทธในศตวรรษที่ 21

การพัฒนาทักษะภาวะผู้นำทำให้บุคลากรมีความรู้ความชำนาญเพิ่มขึ้น สามารถติดตามการเปลี่ยนแปลงของวิทยาการ หรือ ความรู้ใหม่ๆ ซึ่งเป็นการช่วย พัฒนานตนเองให้มีความเจริญก้าวหน้าในตำแหน่งหน้าที่การงานและยังส่งผลต่อการ พัฒนาประสิทธิภาพของหน่วยงานเพื่อให้บรรลุเป้าหมายสูงสุด (Campbell & Ellen, 1996) ขณะที่ Hesselbein (1996) แสดงความเห็นว่าการพัฒนาทักษะภาวะผู้นำเป็น กระบวนการในการเรียนรู้ ไม่ว่าจะจากการศึกษาหรือจากการเข้ารับการพัฒนาคตามโปรแกรมฝึกอบรมซึ่งเป็นการนำความรู้ ข้อมูลข่าวสาร ทักษะและทัศนคติตลอดจน แนวคิดที่ได้รับรู้ใหม่นำไปประยุกต์ใช้ ปรับปรุงเปลี่ยนแปลงเพื่อให้เกิดประโยชน์ใน การปฏิบัติงาน การดำรงชีพอยู่ในปัจจุบันและต่อไปในอนาคตซึ่งการพัฒนานตนเองนั้น ย่อมทำได้หลายวิธีไม่เฉพาะเจาะจงว่าอยู่ในห้องเรียนหรือสถานศึกษาเท่านั้น สอดคล้อง กับ Mcardle (2000) ที่กล่าวว่า การพัฒนาทักษะภาวะผู้นำสำหรับผู้บริหารจะต้องจัด ให้มีในองค์กรอย่างจริงจังและต่อเนื่อง เนื่องจากการพัฒนาบุคลากรจะทำให้บุคคลมี ความรู้ ความสามารถปรับตัวทันต่อเหตุการณ์เปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ อันจะส่งผล ให้การปฏิบัติงานในหน่วยงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ และยังสอดคล้องกับ Barbazette (2006) กล่าวว่า การพัฒนาบุคลากรให้มีทักษะภาวะผู้นำเป็นสิ่งสำคัญ และจำเป็นเพราะสามารถทำให้บุคลากรเกิดทักษะ มีความรู้ ความชำนาญและสามารถ ติดตามองค์ความรู้ใหม่ที่มีการเปลี่ยนแปลงไปตลอดเวลาได้อย่างทันท่วงที ซึ่งจะทำให้ องค์กรลดความสิ้นเปลืองและได้รับผลผลิตที่เพิ่มขึ้นส่งผลให้เป็นบุคคลที่มีมาตรฐาน และเป็นที่ยอมรับของสังคมนอกจากนี้ DiPaola and Hoy (2016) ยังได้กล่าวถึง ความสำคัญในการพัฒนาทักษะภาวะผู้นำเพื่อความสำเร็จในอนาคตเป็นสิ่งที่จำเป็ นอย่างยิ่งสำหรับผู้นำในยุคปัจจุบันที่เต็มไปด้วยการแข่งขันหลายรูปแบบสถานการณ์ ต่าง ๆ ที่เปลี่ยนแปลงไปดังนั้น ผู้นำที่จะประสบความสำเร็จในอนาคตได้นั้นจะต้องเป็น นักพัฒนา ให้ผู้ใต้บังคับบัญชาแต่ละคนสามารถทำงานได้เองทุกอย่างทั้งงานที่ทำ ด้วยกันและงานเฉพาะตัว ซึ่งการพัฒนาภาวะผู้นำจึงมีความจำเป็นต่อองค์กรทุกองค์กร เพื่อการเตรียมบุคลากรที่มีคุณภาพพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงในโลกของการ เปลี่ยนแปลง

ในส่วนของ Sousa (2003) ได้กล่าวความสำคัญของการเสริมสร้างทักษะภาวะ ผู้นำซึ่งเป็นกระบวนการพัฒนาความมีภาวะผู้นำที่สมบูรณ์ ไว้ดังนี้

1. ช่วยให้ระบบและวิธีปฏิบัติงานมีประสิทธิภาพและมีการติดต่อประสานงาน ดียิ่งขึ้นเนื่องจากการพัฒนาบุคลากรจะช่วยกระตุ้นความสนใจในการปฏิบัติงานของ บุคลากรให้มีความสำนึกในหน้าที่และความรับผิดชอบของตนเอง ความรู้ที่ได้จากการ

พัฒนาบุคลากรจะช่วยให้สามารถแก้ไขข้อบกพร่องและปรับปรุงวิธีการดำเนินงานของตนได้อย่างมีประสิทธิภาพและจะส่งผลต่อความสำเร็จขององค์กร

2. ช่วยทำให้องค์การเกิดกระบวนการประหยัดลดการสิ้นเปลืองของวัสดุที่ใช้ในการปฏิบัติงาน เนื่องจากผู้นำจะมีประสบการณ์การปฏิบัติงาน สามารถนำโดยการสอนงาน แนะนำการพัฒนาทางด้านต่าง ๆ ช่วยลดความผิดพลาดจากการปฏิบัติงานในองค์การ ส่งผลให้รายจ่ายที่ไม่จำเป็นลดลง สมาชิกองค์การอาจปรับเปลี่ยนวิธีการจัดการงานที่ดีเกิดผู้นำย่อย ๆ ในองค์การ

3. ผู้นำที่มีความรู้ความชำนาญงาน สามารถแนะนำบุคลากรในองค์การให้เกิดการเรียนรู้งานที่รวดเร็ว ช่วยลดระยะเวลาของการเรียนรู้งานให้น้อยลง และเกิดกระบวนการเรียนรู้งานระหว่างบุคลากรเก่ากับบุคลากรใหม่ ช่วยลดความเสียหายต่าง ๆ ที่อาจเกิดขึ้นจากการทำงานแบบลองผิดลองถูกอีกด้วย

4. ช่วยแบ่งเบาภาระหน้าที่ของผู้บังคับบัญชา เนื่องจากบุคลากรเข้าทำงานใหม่หรือเข้ารับตำแหน่ง ในระยะเวลาเริ่มแรกนั้นย่อมไม่มีความเข้าใจในลักษณะงานมากนักจึงมักจะขอคำแนะนำจากผู้บังคับบัญชาอยู่ตลอดเวลา ซึ่งผู้บังคับบัญชาจะต้องคอยตอบคำถามหรือให้คำแนะนำตลอดเวลา การจัดโครงการพัฒนาบุคลากรจะทำให้ผู้บังคับบัญชาได้มีเวลาปฏิบัติงานในหน้าที่ของตนอย่างเต็มที่

5. ช่วยกระตุ้นให้บุคลากรปฏิบัติงานเพื่อความก้าวหน้าในตำแหน่งหน้าที่ การงานทั้งนี้ เพราะโดยทั่วไปแล้ว เมื่อมีการพิจารณาเลื่อนตำแหน่งที่ได้รับการเลื่อนขั้นซึ่งผู้ที่ได้รับการพัฒนาแล้วย่อมมีโอกาสมากกว่าผู้ที่ไม่ได้รับการพัฒนา

6. ช่วยให้ผู้คลนั้น ๆ มีโอกาสได้รับความรู้ความคิดใหม่ ๆ ทำให้เป็นคนทันสมัยต่อความเจริญก้าวหน้าเทคโนโลยีใหม่ ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งความรู้เกี่ยวกับหลักการบริหารงาน อุปกรณ์เครื่องใช้สำนักงานซึ่งมีการคิดค้นและเสนอแนะสิ่งใหม่ ๆ อยู่ตลอดเวลาถ้าหากรู้และสามารถเข้าใจอย่างแท้จริงแล้วย่อมสามารถเอาไปประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติงานในหน้าที่ของตนได้ และในที่สุดย่อมก่อให้เกิดผลดีต่อองค์กร

สรุปได้ว่า ความสำคัญของการการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงพุทธในศตวรรษที่ 21 ช่วยให้ระบบและวิธีปฏิบัติงานมีประสิทธิภาพและมีการติดต่อประสานงานดียิ่งขึ้นทำให้องค์การเกิดกระบวนการประหยัดลดการสิ้นเปลืองของวัสดุที่ใช้ในการปฏิบัติงานสามารถแนะนำบุคลากรในองค์การให้เกิดการเรียนรู้งานที่รวดเร็ว แบ่งเบาภาระหน้าที่ของผู้บังคับบัญชากระตุ้นให้บุคลากรปฏิบัติงานเพื่อความก้าวหน้าในตำแหน่งหน้าที่การงาน

การพัฒนาภาวะผู้นำตามหลักภavana 4

การพัฒนา หมายถึง ทำให้เจริญขึ้น มีความหมายตรงกับคำว่า ภavana ในภาษาบาลี ซึ่งแปลเป็นภาษาไทยว่า เจริญ หรือทำให้เจริญ ในบาลีที่มา ท่านแสดงภavana 4 นี้ ในรูปที่เป็นคุณสมบัติของบุคคล จึงเป็น ภาวิตกาย ภาวิตศีล ภาวิตจิต ภาวิตปัญญา (ผู้ได้เจริญกาย ศีล จิต และปัญญาแล้ว) บุคคลที่มีคุณสมบัติชุดนี้ครบถ้วนย่อมเป็นพระอรหันต์ (อง.ปณจก. (ไทย), 22/79/121) ซึ่งตามหลักพระพุทธศาสนามี 4 อย่าง คือ การพัฒนาด้านศีล (ศีลภavana) การพัฒนาด้านกาย (กายภavana) การพัฒนาด้านจิตใจ (จิตภavana) การพัฒนาด้านปัญญา (ปัญญาภavana) ดังต่อไปนี้

1. การพัฒนาด้านศีล (ศีลภavana)

การพัฒนาตนเองด้วยหลักศีล ประเด็นแนวคิดสำคัญ ต้องการให้ผู้นำเป็นแบบอย่างที่ดีในองค์กร สามารถนำองค์กรอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ตรงกันข้าม ผู้นำที่ไม่มีศีลธรรม ทุจริตจะสร้างความขัดแย้งในองค์กร องค์กรจะอยู่ร่วมกันด้วยความว้าวุ่นว้าง ดังนั้น ศีลช่วยพัฒนาผู้นำให้เป็นคนดี สร้างความสงบสุขในองค์กรได้ และสมาชิกอยู่ร่วมกันเป็นสังคม หรืออยู่ร่วมกับคนอื่นได้อย่างปกติสุข โดยเลือกรักษาศีลที่เป็นสิกขาบท ปฏิบัติตามศีลในองค์กรมรรค คือ อธิศีลสิกขาภิได้

การพัฒนาภาวะผู้นำตามหลักการของศีล โดยปฏิบัติตนเองให้เกิดการรักษากาย วาจา ให้เรียบร้อยดีเป็นปกติ สร้างภาวะแวดล้อมในองค์กรให้มีความสงบร่มเย็น สมาชิกองค์การรู้สึกเย็นกาย เย็นใจ ไม่กลัวภัย เกิดจากผู้นำองค์กร สมาชิกไม่สร้างปัญหาความขัดแย้งแม้มีความเห็นแตกต่าง ไม่มีเวร ไม่มีศัตรู ไม่มีความเดือดร้อน มีแต่ความสงบสุข หลังสมาชิกองค์การรักษาศีล มีกายกรรมสุจริต มีวจีกรรมวจีสุจริต มีคุณธรรมอื่น ๆ เกิดขึ้น มาตามลำดับ ตาม เช่น ขันติ เมตตา สัจจะ สันโดษ วิริยะ ปัญญา (พระธรรมธีรราชมหามุนี (โชดก ญาณสิทธิ), 2546)

ผู้นำที่ดีมีลักษณะพยายามนำศีล มาใช้ฝึกฝนอบรมตนปรับความประพฤติทางกาย วาจา กล่าวคือ เป็นต้นแบบรักษาระเบียบวินัย การอยู่ร่วมกับผู้อื่นและในสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ด้วยดี เกื้อกูลไม่เบียดเบียน ไม่ทำลาย เป็นพื้นฐานแห่งการฝึกอบรมจิตใจในอริยจิตตสิกขา เรียกสั้น ๆ ว่า ศีล (พระธรรมปิฎก, (ป.อ.ปยุตฺโต), 2543)

ผู้นำองค์กรอนาคตในศตวรรษที่ 21 ปัญหาหลักที่สร้างความขัดแย้งในองค์กร คือ ผู้นำทุจริตต่อหน้าที่ ผู้นำใช้อำนาจเอื้อประโยชน์ตนเองและพวกพ้องไม่สามารถเป็นผู้นำองค์กรที่สมาชิกหรือผู้รับบริการยอมรับได้ ดังนั้น ผู้นำองค์กรต้องมีการปฏิบัติตนตามระเบียบ มีความประพฤติดีทั้งส่วนตัวและประโยชน์ส่วนร่วม ตลอดถึงการเลี้ยงชีพความเป็นอยู่ การปฏิบัติหน้าที่การงานต่าง ๆ ประจำวัน จำเป็นต้องมีความตั้งมั่นอยู่ในหลักของศีล ทำให้คนในสังคมยอมรับยกย่อง นำไปสู่กระบวนการป้องกันความชั่วไม่ให้เกิดขึ้นใน

องค์การ เพราะผู้นำองค์การรักษาศีล ไม่กระทำความชั่วทางการกาย ทางวาจาให้สังคมตำหนิได้ แต่ช่วยส่งเสริมสร้างโอกาสให้เกิดการทำความดีในองค์การมากขึ้น ผูกสมาชิกให้รู้จักสร้างความสัมพันธ์ ด้วยกายวาจาที่ดีงาม จัดสภาพแวดล้อมองค์การในทางอุดมคติ องค์การปลอดทุจริต ใช้หลักศีลให้สมาชิกองค์การ สังคมอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ปราศจากการเบียดเบียนทำร้ายกันและกัน และช่วยเหลือกันตามฐานะทางสังคมจะอำนวยความสะดวกไปถึงการไม่ละเมิดระเบียบวินัย ระเบียบปฏิบัติดีงามขององค์การ มีการสำรวมระวังคอยปิดกัน หลีกเว้นไม่ให้ความชั่ว สภาพจิตของผู้ไม่คิดจะละเมิด ไม่คิดเบียดเบียนใคร (พระธรรมปิฎก, (ป.อ.ปยุตฺโต), 2543ก)

2. การพัฒนาด้านกาย (กายภาวนา) การพัฒนาตนเองด้วยการพัฒนากาย ประเด็นแนวคิดสำคัญ ต้องการให้ผู้ผู้นำพัฒนาอินทรีย์ เป็นต้นแบบการรับรู้ข้อมูลต่างด้วยความระมัดระวังทางตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ เมื่อเชื่อมต่อกับโลกภายนอกผ่านการรับรู้เสียง กลิ่น รส สัมผัส ธรรมารมณ์ที่ใจรับรู้ และผู้นำเมื่อรับรู้ข้อมูลใดๆจะต้องพัฒนาให้เกิดปัญญาส่งผลต่อการพัฒนาภาวะผู้นำ ไม่ให้ติดกับดักรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส ธรรมารมณ์ ชวนให้หลงทางกระทำทุจริต ผลการพัฒนาปัญญาหลังการรับรู้ผู้จะใช้ปัญญาพัฒนาตนเองให้สามารถพัฒนาผลงานองค์การ ด้วยเหตุผลดังกล่าว กายภาวนา การพัฒนาภาวะผู้นำทางกายสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมทางวัตถุ และทางธรรมชาติทั้งหมดขององค์การ ผู้นำมีการฝึกพัฒนากาย ฝึกพัฒนาอินทรีย์ โดยการสำรวมอินทรีย์ 6 ใช้เป็นเครื่องมือพัฒนาภาวะผู้นำให้เกิดความแข็งแกร่งตามหลักของศีล มีความประพฤติสนับสนุนจิตผู้ผู้นำมีพลังงานมั่นคงเป็นทางให้เจริญปัญญา

ผลการพัฒนาปัญญาผู้นำ พฤติกรรมผู้นำที่แสดงออกให้สมาชิกองค์การได้เห็นถึงการพัฒนาปัญญาการรับรู้ เมื่อต้องมอบหมายงาน สั่งการ สอนงาน จะกระทำด้วยความเฉียบคม มีความละเอียด มีความไว มีความคล่อง มีความชัดเจน คล้ายกับการฝึกทักษะ และเพื่อฝึกฝนในด้านการเลือกสิ่งที่มีคุณค่า และมีประโยชน์มากที่สุด ขณะเดียวกัน ผู้นำที่มีปัญญามีวิธีหลีกเว้นจากสิ่งที่เป็นภัย เป็นโทษหรือสิ่งไม่ดีต่าง ๆ ไม่ให้ทะลักเข้ามาสู่อินทรีย์ภายใน โดยมีใจ(ปัญญา)เป็นตัวรับรู้ทั้งหมด คอยป้องกันปัญหาไม่ให้เกิดขึ้นในอนาคต

3. การพัฒนาจิต (จิตภาวนา) การพัฒนาตนเองด้วยการพัฒนาจิต ประเด็นแนวคิดสำคัญ ต้องการให้ผู้ผู้นำพัฒนาตนเองระดับสูง พัฒนาจิตใจตนเองให้สูงกว่าเดิม สามารถเข้าใจตนเอง รู้เท่าทันความรู้สึกนึกคิด ควบคุมใจตนเองไม่ให้ถูกอกุศลจิตความโลภ ความโกรธ ความหลงครอบงำจิตใจ โดยนำหลักการอธิจิตตสิกขาในไตรสิกขามาใช้ฝึกปรือในด้านคุณภาพและสมรรถภาพของจิตผู้ผู้นำ ปฏิบัติตามองค์มรรคข้อสัมมาวายามะ สัมมาสติ และสัมมาสมาธิ ฝึกให้มีจิตใจผู้ผู้นำให้เข้มแข็ง มั่นคง แน่วแน่ ควบคุมตนได้ดี มีสมาธิ มีกำลังใจสูง จิตสงบ ผ่องใส เป็นสุขบริสุทธิ์ปราศจากสิ่งรบกวนหรือทำให้เศร้าหมองอยู่ในสภาพ

เหมาะแก่การใช้งานด้วยความซื่อสัตย์สุจริต ทั้งนี้ ผู้นำองค์กรที่มีประสบการณ์สูง พัฒนาองค์การประสบความสำเร็จ เพราะผู้นำใช้ปัญญาได้อย่าง ลึกซึ้ง ตรงตามความเป็นจริง เมื่อโอกาสเปิด เกิดปัญหาในองค์การรุนแรง ผู้นำจะนำหลักการ อธิจิตตสิกขา หลักสมาธิ ความแน่วแน่แห่งจิตใจ มาใช้ หลักสมถะและวิปัสสนา มาปรับใช้ในการพัฒนาจิตเพื่อให้จิตมีคุณภาพดี จนสามารถละอวิชชาความรู้ในสถานการณ์ ให้เกิดวิชาความรู้เท่าทันในสถานการณ์ตามความเป็นจริง ดังพระพุทธพจน์ที่ตรัสไว้ว่า สมณะที่ภิกษุเจริญแล้ว ย่อมให้จิตเจริญ จิตที่เจริญแล้ว ย่อมละระาคะได้ วิปัสสนาที่ภิกษุเจริญแล้ว ย่อมให้ปัญญาเจริญ ปัญญาที่เจริญแล้ว ย่อมละอวิชชาได้ (อง.ทก. (ไทย), 20/32/76) การพัฒนาจิตใจให้ผู้ให้สูง สร้างสุจริตธรรมพัฒนาองค์การให้เกิดความสำเร็จในด้านต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง

4. การพัฒนาด้านปัญญา (ปัญญาภาวนา)

การพัฒนาตนเองด้วยการพัฒนาปัญญา ประเด็นแนวคิดสำคัญ จะเห็นได้ว่า ผู้นำมีการพัฒนาตนเองเป็นกระบวนการ เริ่มต้นพัฒนาสติปัญญาตามหลักการพัฒนาในพระพุทธศาสนาและผลการพัฒนาดังกล่าวสามารถนำมาใช้ในการพัฒนาผู้นำให้เกิดปัญญาอย่างแท้จริงและถูกต้องเหมาะสมได้มีความหมายตรงกับคำว่า ภาวนา 4 โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้นำมีการพัฒนาปัญญาตนเองอย่างต่อเนื่อง เกิดปัญญาทุกครั้งมีดำเนิงาน การเป็นต้นแบบแก่ผู้ตาม นำปัญญาไปใช้ในกระบวนการพัฒนาทางศีลธรรมของผู้นำ (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2540)

สรุปได้ว่า การพัฒนาภาวะผู้นำตามหลักภาวนา 4 ภาวะผู้นำยุคใหม่ที่สมควรนำหลักธรรมคำสอนในทางพระพุทธศาสนา ภาวะผู้นำในยุคใหม่ต้องรู้จักจัดการบริหารจัดการในกลุ่มหรือองค์กรให้มีความยุติธรรมโดยเฉพาะความทุกข์ที่เกิดขึ้นทางใจ ผู้นำควรบริหารจัดการให้องค์กรมีความสุข โดยใช้หลักภาวนา 4 คือ 1) กายภาวนา คือ การเจริญกาย 2) สีสภาวนา คือ การเจริญศีล 3) จิตภาวนา คือ การเจริญจิต 4) ปัญญาภาวนา คือ การเจริญปัญญา

การพัฒนาภาวะผู้นำตามหลักอริยมรรคมีองค์ 8

การพัฒนาภาวะผู้นำตามหลักอริยมรรคมีองค์ 8 ผู้นำนั้นมีการแสวงหาแนวทางพัฒนาตนเอง แนวทางพัฒนาองค์การตามแนวทางดำเนินอันประเสริฐของชีวิต พัฒนากาย พัฒนาวาจา พัฒนาใจ เพื่อตนเองสามารถความหลุดพ้นจากทุกข์เมื่อต้องนำการดำเนินงานในองค์การ มีวิธีการแก้ปัญหาที่ไม่อาศัยวิธีการทุจริต สร้างความเดือดร้อนแก่ผู้อื่น เรียกว่าอริยมรรค วิธีการจัดการองค์การด้วยวิธี ทางอันประเสริฐ วิธีการข้อปฏิบัติไม่อ่อนแอ จนถึงกับตกอยู่ใต้อำนาจ ความอยากแห่งใจ กระทำทุจริต หรือไม่แข็งต้ง ใช้แต่อำนาจทางการ

บริหารจนถึงกับเป็นการทรมาน สร้างความอึดอัดใจแก่สมาชิกในองค์กร สร้างความลำบากแก่ผู้นำ เพราะฉะนั้น ผู้นำเชิงพุทธมีการพัฒนาการนำองค์กรแบบสายกลาง เรียกว่า มัชฌิมาปฏิปทา วิธีการดำเนินงานองค์กรสายกลาง ไม่หย่อนไม่ตึง แต่พอเหมาะกับสภาพแวดล้อมองค์กร

มัชฌิมาปฏิปทา ลักษณะทางสายกลางในพระพุทธศาสนา จุดหมายที่แน่นอน คือ ความดับทุกข์หรือภาวะหลุดพ้นเป็นอิสระไร้ปัญหา พระพุทธเจ้าได้ตรัสสรรเสริญการปฏิบัติตามมัชฌิมาปฏิปทา เพราะพระองค์ทรงมุ่งให้ใช้เป็นหลักประพฤติปฏิบัติสำหรับมนุษย์ ทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ เพื่อให้เป็นหลักธรรมที่สำเร็จประโยชน์แก่ทุกคนทั้งพระสงฆ์และชาวบ้านทั่วหน้ากันดัง

พุทธพจน์ที่ว่า ภิกษุทั้งหลาย ตถาคตไม่เอียงเข้าหาที่สุดสองอย่างนั้น ได้ตรัสรู้ข้อปฏิบัติอันมีในท่ามกลางกล่าวคือมรรคมืองค์ 8 ประการอันประเสริฐ (ส.ม. (ไทย), 19/1664/528) อริยมรรคมืองค์ 8 ถือว่าเป็นทางเลือกสำคัญที่จะช่วยแก้ไขปัญหาหรือทุกข์ให้กับคนในสังคมยุคปัจจุบันเพื่อศึกษาและพัฒนาตนให้ถึงขั้นปฏิบัติจนเกิดผลให้ผู้ปฏิบัติได้บรรลุถึงความเป็นอริยบุคคล และนำมาพัฒนาภาวะผู้นำ ดังนี้ (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2543)

1. สัมมาทิฐิ หมายถึง ผู้มีปัญหาเห็นการดำเนินงานองค์กร ด้วยเหตุ ด้วยผลตามอริยสัจ 4 เห็นไตรลักษณ์ องค์กรมีการเปลี่ยนแปลง เห็นปฏิจจสมุพบาท เหตุปัจจัยเกี่ยวกับองค์กร ผู้นำองค์กรส่งผลแก่กันและกัน

2. สัมมาสังกัปปะ หมายถึง จิตผู้นำองค์กร ควรปรับความนึกคิดในทางสละปลดจากกาม ความนึกคิดปลอดจากพยาบาท และความนึกคิดปลอดจากการเบียดเบียนแก่สมาชิกองค์กร ผู้รับบริการ

3. สัมมาวาจา หมายถึง ผู้นำมีการพัฒนาตนเองเป็นต้นแบบพูดคำสัตย์ พูดไม่ส่อเสียด พูดคำอ่อนหวาน พูดสิ่งที่มีสาระมีประโยชน์ต่อการพัฒนาองค์กร

4. สัมมากัมมันตะ หมายถึง ผู้นำเมื่อใช้อำนาจบริหารองค์กร ไม่เบียดเบียนชีวิตสัตว์ทั้งหลาย ไม่ลักทรัพย์ ไม่ประพฤติดินในกาม

5. สัมมาอาชีวะ หมายถึง ผู้นำบริหารองค์กรด้วยความสุจริต เว้นมิฉฉาชีพ ประกอบสัมมาชีพ ปฏิบัติงานด้วยคณามชื้อตรง

6. สัมมาวายามะ หมายถึง ผู้นำมีการวางแผนจัดการงานองค์กร ป้องกันการกระทำทุจริตเพียรระวังความชั่วไม่ให้เกิดขึ้น เพียรกำจัดความชั่วที่เกิดขึ้นแล้ว เพียรทำความดีให้เกิดขึ้น เพียรรักษาความดีไว้ ผลงานองค์กรที่เหมาะสมแก่การเป็นต้นแบบที่ดีไว้

7. สัมมาสติ หมายถึง ผู้นำรับผลผลการดำเนินงานอย่างแจ่มชัด เข้าใจ เข้าถึง กระบวนการพัฒนาจำแนกผลงานต่างๆ ดังการพิจารณาเห็นภายในกาย เวทนาในเวทนา จิตในจิต และธรรมในธรรม

8. สัมมาสมาธิ หมายถึง ผู้นำมีจิตใจสงบ ตั้งมั่นไม่หลงติดอยู่กับผลงานที่ผ่านมา พยายามพัฒนาตนเอง พัฒนาองค์การอย่างต่อเนื่อง

สรุปได้ว่า การพัฒนาภาวะผู้นำตามหลักอริยมรรคมีองค์ 8 เป็นการประยุกต์เอา หลักความจริงตามธรรมชาติมาประพฤติปฏิบัติในการดำเนินชีวิตที่เป็นกลางและเป็นสากล สามารถนำมาปฏิบัติเพื่อแก้ปัญหาผู้นำให้ได้จริงเกิดผลเป็นผู้นำที่ดีมีใจที่สงบเย็นปราศจาก ความเร่าร้อนจากไฟคือราคะโทสะและโมหะ อยู่ด้วยปัญญาที่รู้และเข้าใจความเป็นไปของ ธรรมชาติที่แปรปรวนเปลี่ยนแปลงไปตามกฎธรรมดา

ภาวะผู้นำตามหลักทศพิธราชธรรม

ทศพิธราชธรรม แปลว่า ธรรมของพระราชาหรือธรรมสำหรับผู้นำปกครอง 10 ประการ ที่พระมหากษัตริย์และผู้ปกครองจะต้องเสริมสร้างให้มีขึ้นเป็นคุณสมบัติประจำตัว เพื่อยึดเหนี่ยวน้ำใจสมาชิกในกลุ่ม ให้ดำเนินไปบรรลุถึงเป้าหมาย (ช.ช. (ไทย), 28/176/112)

ทศพิธราชธรรม เป็นหลักการที่ทรงคุณค่าและมีความหมายต่อผู้นำ ในฐานะเป็น หลักปฏิบัติ ที่พระพุทธเจ้าได้ทรงออกแบบขึ้นมาเพื่อเป็นตัวชี้วัดสำหรับผู้นำองค์การในการ กำกับและควบคุมอารมณ์ (Emotion) เพื่อป้องกันมิให้ผู้นำประพฤติตนผิดพลาดและ บกพร่อง ซึ่งจะก่อให้เกิดเชิงลบตามมา เช่น การบิดเบือนและใช้อำนาจหน้าที่เกินกว่า ระเบียบ ข้อบังคับ กฎเกณฑ์ กติกา และกฎหมาย ที่ได้กำหนดเอาไว้ เพื่อแสวงหา ผลประโยชน์ที่มีควมมีควรได้จากหน่วยงานหรือองค์กร ซึ่งจะส่งผลต่อความอยู่รอดของ องค์กรทั้งในระยะสั้นและระยะยาว คุณธรรมของผู้ปกครองหรือธรรมของพระราชา หรือ หลักธรรมที่เป็นคุณธรรมประจำจิตใจของพระราชา และผู้บริหารหรือผู้ปกครองรัฐ หรือ ประเทศชาติ รวมถึงผู้นำผู้ปกครองทุกระดับชั้นในสังคม ซึ่งสามารถประยุกต์ใช้ในการ พัฒนาภาวะผู้นำได้ดังนี้ (พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, 2555)

1. ทาน คือ ผู้นำเป็นต้นแบบการให้ปัน การช่วยเหลือ เกื้อกูล อนุเคราะห์ให้ผู้ใต้ ปกครองของตนให้มีการดำรงชีวิตที่ดี ไม่อดอยาก รวมถึงการบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ ต่าง ๆ ที่แสดงออกถึงการเผื่อแผ่แบ่งปันแก่บุคคลผู้ด้อยโอกาสในสังคมอีกด้วย

2. ศีล คือ ผู้นำเป็นต้นแบบการประพฤติปฏิบัติตนให้ดีงาม ประกอบด้วย ความ สุจริตทางกายวาจาและใจให้ดีงาม เรียบร้อย ถูกต้องตามกฎระเบียบวินัยของสังคม เพื่อ เป็นแบบอย่างและเป็นที่เคารพ นับถือของประชาชนหรือผู้อยู่ใต้ปกครอง

3. ปริจาคะ คือ ผู้นำเป็นต้นแบบการเสียสละอุทิศตนเพื่อประโยชน์สุขของบ้านเมืองหรือ การเสียประโยชน์ส่วนตน ของพวกพ้อง เพื่อประโยชน์ของส่วนรวม บริหารราชการแผ่นดินหรือองค์กรโดยไม่คำนึงถึงประโยชน์ส่วนตัวหรือพวกพ้องแต่มุ่งไปยังประโยชน์ของประชาชนหรือผู้ตามเป็นสำคัญ ผู้นำที่ถือหลักนี้ ก็จะเป็นผู้นำที่เป็นนักอุทิศตน ส่วนไหน ๆ ก็ไม่ยิ่งใหญ่ไปกว่าส่วนรวม และหมายรวมถึงการเสียสละความไม่ดีทั้งหลายในจิตใจของตนเองบริจาคออกไป ปล่อยาวออกไป

4. อาชวะ คือ ผู้นำเป็นต้นแบบความซื่อตรง กระทำในสิ่งที่เป็นการะหน้าที่ของตนด้วยความซื่อสัตย์สุจริต ซื่อตรง จริ่งใจต่อประชาชน หลักธรรมนี้มุ่งถึงความซื่อตรงต่อตนเองและบุคคลอื่นตลอดถึงหน้าที่การงานด้วยความสุจริตจริงใจทั้งต่อหน้าและลับหลัง ไม่หลอกลวงประชาชนหรือผู้ใต้ปกครอง มีความจงรักภักดีต่อสถาบันและประเทศชาติ การไม่ปล่อยให้มีการทุจริตเกิดขึ้นในองค์กรหรือในประเทศ ให้ไร้ออร์รับขึ้นโดยสิ้นเชิง

5. มัทวะ คือ ผู้นำเป็นต้นแบบความสุภาพและอ่อนโยน ต่อกลุ่มคนในทุกระดับของสังคมโดยไม่เลือกปฏิบัติหรือมีสองมาตรฐาน ผู้นำต้องมีความอ่อนน้อมถ่อมตน มีความเป็นสุภาพบุรุษสุภาพสตรี ไม่หยาบกระด้าง ไม่อหังการ ไม่ยโสโอหังเป็นคนเรียบง่าย ผู้ตามเข้าถึงได้ทุกชั้นวรรณะ ไม่เจ้ายศเจ้าอย่างจนดูห่างเหินกับผู้ตามมากเกินไป รวมถึงการมีสมบัติของผู้ดี การมีมารยาทที่ดีงาม ไม่ดูถูกศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์

6. ตปะ คือ ผู้นำเป็นต้นแบบความทรงไว้ซึ่งอำนาจ เดช หรือธรรมอยู่ในตัว ที่คอยกำกับยับยั้งซึ่งใจไม่ปล่อยให้ความชั่วอกุศลกำเริบ เป็นอำนาจที่ปราบจิตใจของผู้ปกครองให้ดำรงอยู่ในทำนองคลองธรรม ไม่หลงไหลหมกมุ่นอยู่ในกามคุณ จนหลงลืมความมุ่งมั่นในการกระทำการกิจของตนให้สมบูรณ์ หรือหมายถึงความเข้มแข็ง ความกล้าหาญ ความเพียรในกิจทั้งปวงเพื่อขจัดปัดเป่าปัญหาและความทุกข์ร้อนของคนในสังคม

7. อักโธระ คือ ผู้นำเป็นต้นแบบความไม่ลุแก่อำนาจ คือความโกรธ ความมีเมตตาธรรมประจำจิตใจ กระทำกิจต่าง ๆ โดยยึดหลักเหตุผลเพื่อระงับความโกรธ ความขุ่นเคือง มีความรักปรารถนาดีต่อประชาชนหรือผู้ใต้ปกครองอย่างสม่ำเสมอ มีความยุติธรรมและไม่อคติต่อฝ่ายที่มีความคิดในทางตรงกันข้าม ผู้นำต้องไม่ลุแก่อำนาจ คือ การไม่เป็นคนเจ้าอารมณ์

8. อวิหิงสา คือ ผู้นำเป็นต้นแบบความไม่นิยมความรุนแรง แก้ปัญหาโดยสันติวิธีและการใช้เหตุผลเหนืออารมณ์ ผู้นำต้องไม่ใช้ความรุนแรง ไม่เบียดเบียนประชาชน การไม่เบียดเบียนผู้ใต้บังคับบัญชาทั้งทางร่างกายและจิตใจ ในการดำเนินชีวิตก็ต้องมีศิลปะ เช่น การชมเชยต่อหน้าทำโดยรวม ๆ การตำหนิให้แยกตำหนิเป็นส่วนตัว ส่วนการชมเชยบุคคลในส่วนรวมก็ต้องดูให้ชัดว่ามีความเด่นชัดเจตจริง ๆ ไม่เช่นนั้นจะถูกว่าเอาได้ว่าลำเอียงและการตำหนิก็ตำหนิทั้งหมดไม่เป็นไร

9. ขันติ คือ ผู้นำเป็นต้นแบบความอดทน อดกลั้น ได้แก่ ความหนักแน่นและอดทน ต่อเหตุการณ์ที่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสังคมและประเทศชาติ ไม่หวั่นไหวต่อลาภ ยศ สรรเสริญและความสุข ผู้นำต้องมีขีดความอดทนสูงกว่าคนทั่วไป อดทนต่อความลำบากในการทำงาน อดทนต่อคำวิพากษ์วิจารณ์ อดทนต่อความเจ็บไข้ได้ป่วยระหว่างการปฏิบัติหน้าที่ รวมทั้งอดทนต่อความท้าทายอำนาจในรูปแบบต่าง ๆ ในทางบวก

10. อวิโรธนะ คือ ผู้นำเป็นต้นแบบความไม่คลาไคลจากธรรม ดำรงตนอยู่ในความ ยุติธรรมอย่างเหนียวแน่น ไม่เห็นแก่พรรคพวกเพื่อนฝูง หรือวาทะวาทะนารี แต่เห็นแก่ชาติ บ้านเมืองหรือองค์กรเป็นเป้าหมาย การครองตนอยู่ในธรรมอาจหมายถึง การไม่ใช้อำนาจ ตามอำเภอใจ การยึดกฎ กติกา มารยาท กฎหมาย รัฐธรรมนูญในการบริหารประเทศหรือ องค์กรอย่างหนักแน่น ไม่ปฏิบัติหน้าที่ขัดแย้งต่อกฎหมายต่าง ๆ ที่ตราไว้ รวมทั้งการทรงไว้ ซึ่งความยุติธรรมมาใช้ดุลยพินิจต่อเรื่องต่าง ๆ

สรุปได้ว่า ภาวะผู้นำตามหลักทศพิธราชธรรม เป็นหลักปฏิบัติสำหรับการควบคุม และการพัฒนาอารมณ์ของผู้นำ ซึ่งผู้นำทุกคนจะต้องมีจิตใจที่สงบนิ่ง ในขณะที่ตัวเองต้อง เผชิญหน้ากับปัญหาต่างๆ ที่เข้ามากระทบต่อจิตใจ ดังนั้น อารมณ์มีผลต่อการตัดสินใจของ ผู้นำที่จะพาองค์กรไปสู่ความสำเร็จในอนาคต

การพัฒนาภาวะผู้นำตามหลักพรหมวิหารธรรม

พรหมวิหารธรรม ช่วยพัฒนาผู้นำให้มีภาวะผู้ระดับสูง ใช้เป็นเครื่องมือให้ผู้นำดำรง อยู่ในฐานะผู้บริหารองค์การอยู่อย่างประเสริฐ และเป็นธรรมประจำใจสำหรับผู้ใหญ่หรือ ผู้ปกครอง ผู้บริหาร ต้องประพฤติปฏิบัติมี 4 ประการ ดังนี้ (ที.ปา. (ไทย), 11/228/232)

1. เมตตา ผู้นำแสดงพฤติกรรมเป็นผู้มีความรักใคร่ปรารถนาดี มีไมตรีต่อประชาชน หรือผู้ใต้ปกครอง กล่าวคือ ปรารถนาให้เขาเหล่านั้นมีความสุข

2. กรุณา ผู้นำแสดงพฤติกรรมเป็นผู้มีความช่วยเหลือให้ประชาชนหรือผู้ใต้ ปกครองให้พ้นจากทุกข์ ใฝ่ใจในอันจะปลดปล่อยบำบัดความเดือดร้อนของปวงประชา รวมถึงสัตว์ทั้งปวงด้วย

3. มุทิตา ผู้นำแสดงพฤติกรรมเป็นผู้มีความเบิกบานพลอยยินดี เมื่อประชาชนหรือ ปกครองประสบความสำเร็จในหน้าที่การงาน ก็รู้สึกชื่นชมยินดีกับความสำเร็จของเขา เหล่านั้น

4. อุเบกขา ผู้นำแสดงพฤติกรรมเป็นผู้มีความวางใจเป็นกลาง คือ อันจะทำให้ดำรง อยู่ในธรรมตามที่พิจารณาเห็นด้วยปัญญา คือ มีจิตเรียบตรงเที่ยงธรรมดุจตราขึง ไม่เอนเอียงด้วยรักและชัง ไม่เข้าเติมเมื่อผู้อื่นประสบความสำเร็จทุกข์ พิจารณาเห็นการกระทำของเขา

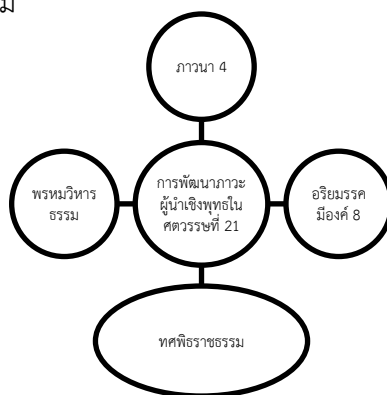

เหล่านั้นตามหลักแห่งกรรม คือการกระทำของเขาเองว่าเขาเป็นผู้กระทำขึ้น อันควรได้รับผลดีหรือชั่ว สมควรแก่เหตุอันตนประกอบ

สรุปได้ว่า การพัฒนาภาวะผู้นำตามหลักพรหมวิหารธรรม เป็นธรรมสำหรับผู้นำแสดงพฤติกรรมให้เกิดการอยู่ร่วมกันกับผู้อื่นในสังคม ในฐานะที่เป็นพรหม คือเป็นผู้มีศักยภาพในการที่จะสร้างสรรค์และธำรงรักษาสังคมไว้ โดยเฉพาะสำหรับผู้นำนั้น แน่นอนว่าจำเป็นต้องเป็นแบบอย่างให้แก่คนในสังคมจึงต้องมีพรหมวิหารธรรม 4 ประการ เพราะพรหมวิหารธรรมนั้น เป็นธรรมประจำใจของคนที่มีจิตใจยิ่งใหญ่ เป็นผู้ประเสริฐ อันแสดงถึงความเป็นบุคคลที่มีการศึกษาได้พัฒนาตนแล้ว เป็นคุณธรรมพื้นฐานที่จะต้องมียู่ประจำจิตใจ และเป็นท่าทีของจิตใจที่จะทำให้ตนแสดงออกหรือปฏิบัติต่อผู้อื่นอย่างถูกต้อง

องค์ความรู้ใหม่

จากการศึกษาประเด็นในเรื่องภาวะผู้นำในทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในหลักฐานและเอกสารหรือคัมภีร์ที่สำคัญทางพระพุทธศาสนาามาทั้งหมดเราจะพบว่าพระพุทธศาสนาถือได้ว่าเป็นอีกศาสนาหนึ่งที่ให้ความสำคัญกับแนวความคิดเรื่องภาวะผู้นำเอาไว้ โดยเห็นว่าในสังคมทุกสังคมนั้น จะต้องมียุคบุคคลที่เกิดขึ้นมาเพื่อทำประโยชน์แก่ผู้อื่นหรือมาเป็นผู้นำผู้อื่นอยู่เสมอ ภาวะผู้นำนั้นเป็นสิ่งที่ปรากฏอยู่ในเนื้อหาพระพุทธศาสนา ซึ่งพิจารณาจากคุณสมบัติของผู้นำที่ปรากฏในหลักธรรมข้อต่างๆ เป็นการพิจารณาในแง่ของคุณธรรมที่เป็นหลักการที่พระพุทธองค์ได้ทรงวางไว้เป็นกรอบในการดำเนินชีวิตหรือการทำหน้าที่ใน การบริหารของผู้ที่เป็นผู้นำ โดยหลักธรรมสำคัญที่บ่งถึงความเป็นผู้นำที่ผู้เขียนกล่าวถึงใน การพัฒนาภาวะผู้นำเชิงพุทธในศตวรรษที่ 21 คือ ภาวนา 4 อริยมรรคมีองค์ 8 ทศพิธราชธรรม พรหมวิหารธรรม

ภาพที่ 1 การพัฒนาภาวะผู้นำเชิงพุทธในศตวรรษที่ 21

สรุป

องค์การในอนาคตต้องการผู้นำที่มีภาวะผู้นำ ผู้นำที่มีประสิทธิภาพสามารถนำพาองค์กรสู่การบรรลุผลลัพธ์ตามเป้าหมายท่ามกลางความซับซ้อนและความแน่นอนได้ แต่สภาพของสังคมไทย ผู้นำจำนวนมากนำองค์การผสมผสานทุจริต แม้ผู้นำองค์กรเริ่มต้นสุจริต แต่สภาพแวดล้อมกระตุ้นให้เกิดการกระทำทุจริต การพัฒนาภาวะผู้นำจึงไม่ใช่เรื่องที่ทำได้โดยง่ายถ้าไม่เข้าใจเรื่องกระแสการเปลี่ยนแปลงไม่ว่าจะเป็นความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี การสรรค์สร้างนวัตกรรมหรือรูปแบบการทำงานที่เปลี่ยนแปลงไป รวมทั้งปัญหาใหม่ ๆ และความท้าทายมากมายที่เกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา สิ่งเหล่านี้ล้วนส่งผลให้ภาวะผู้นำที่มีอยู่เดิมไม่พัฒนาและผู้นำต้องคอยปรับเปลี่ยนภาวะผู้นำอยู่เรื่อย ๆ เพื่อจัดการกับความเปลี่ยนแปลง ส่งผลกระทบต่อการดำเนินงานขององค์กร สำหรับผู้นำในศตวรรษที่ 21 นั้น สังคมต้องการผู้นำที่ดี พัฒนาตนเองและเสริมสร้างคุณธรรมต่อต้านทุจริต มีทักษะขั้นสูงคู่คุณธรรมจริยธรรมเป็นต้นแบบแก่สมาชิกทั้งในนอกองค์กร โดยเฉพาะคุณลักษณะภายในของผู้นำรู้ปรับใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา รู้จักวิธีการปัญญาความมีเหตุผล ด้วยวิถีแห่งมรรค 8 มีสมาธิปฏิบัติ ใช้สติปัญญาจัดการงานองค์กรด้วยความไม่ประมาท ตื่นตัว ทนต่อเหตุการณ์ ประสานคนและงานเข้าด้วยกัน บูรณาการความรู้ความสามารถ พร้อมตั้งตนอยู่ในพรหมวิหารธรรม หวังประโยชน์สุขแก่ส่วนรวมและเป็นผู้น่ารัก น่าเคารพ เป็นธรรมาธิปไตย ไม่ลำเอียง แสดงบุคลิกผู้นำสง่างาม น่าเคารพศรัทธา เลื่อมใส ตลอดทั้งมีพลังกำลังแข็งแรง สุขภาพที่ดี ความรู้ มีสติปัญญา มีปฏิภาณไหวพริบ มีความเฉลียวฉลาดมีวิสัยทัศน์กว้างไกล ชำนาญในงาน วางตัวอยู่ในภาวะเปี่ยมที่ถูกต้องส่งต่อภาวะความเป็นผู้นำเชิงพุทธ

เอกสารอ้างอิง

- พระธรรมธีรราชมหามุนี (โชดก ญาณสิริ). (2546). *วิปัสสนาญาณโสภณ* (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: ศรีอนันต์การพิมพ์.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2543). *พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ* (พิมพ์ครั้งที่ 9). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- _____. (2543). *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์* (พิมพ์ครั้งที่ 9). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- _____. (2540). *ความสำคัญของพระพุทธศาสนา ในฐานะศาสนาประจำชาติ*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิพุทธธรรม.
- พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส. (2555). *ทศพิธราชธรรม 10 ตัวชี้วัดสำหรับผู้นำองค์กร*. กรุงเทพฯ: ศรีเสนอการพิมพ์.

- พูนลาภ แก้วแจ่มศรี. (2556). *การจัดการเชิงพุทธ : การสำรวจปรัชญาและแนวคิดสำหรับการจัดการ สมัยใหม่*. กรุงเทพฯ: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- Allen, S. & Hartman, N. (2008). Leadership Development: An Exploration of Sources of Learning. *Advanced Management Journal*, 73(1), 10-62.
- Barbazette, J., (2006). *Training Needs Assessment: Methods, Tools, and Techniques*. San Francisco: Pfeiffer.
- Campbell, E. & Ellen C.J. (1996). *Mood, A., Equality of educational opportunity*. New York: Weinfield.
- DiPaola, M.F. & Hoy, K.W. (2016). School characteristics that foster organizational citizenship behavior. *Retrieved February*, 15(2), 323-324.
- Hesselbein, F. (1996). *Human Resource Management (5th)*. Washington D.C.: Government Printing.
- Mcardle,W.D. (2000). *Essential of Exercise Physiology*. Tokyo: Lippincott Williams and Wikins.
- Sousa, D. (2003). *The Leadership brain: How to lead today's schools more effectively*. Thousand Oaks: Sage.